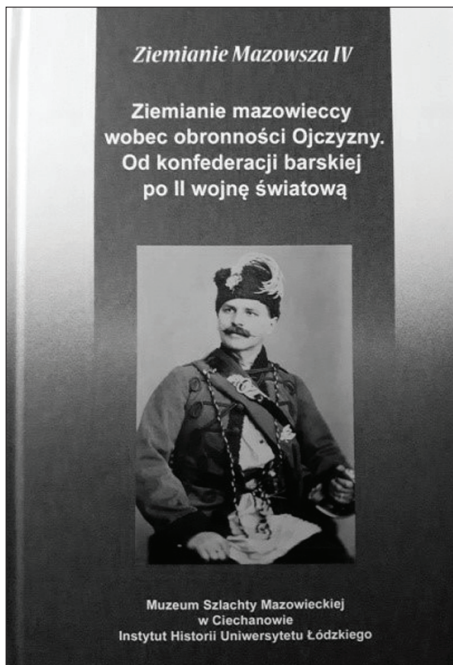

<http://dx.doi.org/10.18778/2080-8313.16.18>

Ziemiańskie Mazowsza. Ziemiańskie mazowieccy wobec obronności Ojczyzny. Od Konfederacji barskiej po II wojnę światową, pod red. Jarosława Kity, Bogumiły Umińskiej, Muzeum Szlachty Mazowieckiej w Ciechanowie, Instytut Historii Uniwersytetu Łódzkiego, Ciechanów–Łódź 2015, ss. 303

Badacze historii już od dłuższego czasu przygotowują liczne prace naukowe dotyczące udziału ziemiaństwa w obronności ziem polskich. Recenzowana książka skupia się przede wszystkim na środowisku ziemiaństwa z Mazowsza, ich postaw wobec szeroko pojmowanej obronności ojczyzny. Opracowanie to nie tylko skupia się na walce zbrojnej, udziału w powstaniach czy zrywach narodowych, ale także ukazuje nam próby zachowania tożsamości narodowej, walkę o kulturę czy język na różne możliwe sposoby między innymi poprzez pracę u podstaw. Książka zawiera wstęp oraz 20 oddzielnych artykułów, które zastały zaprezentowane podczas publicznych wystąpień podczas czwartej konferencji z cyku „Ziemiańskie Mazowsza”. Odbyła się ona w Muzeum Szlachty Mazowieckiej w Ciechanowie

dnia 5 września 2015 roku, której patronatem było wspomniane muzeum oraz Instytut Historii Uniwersytetu Łódzkiego. Monografia ta została przygotowana pod redakcją prof. dra hab. Jarosława Kity oraz dr Bogumiły Umińskiej.

Możemy wyodrębnić trzy grupy tematyczne opublikowanych artykułów. Pierwsza z nich skupia się na zbiorowych przykładach postaw środowiska ziemiańskiego w kwestii obronności, jako zjawiska historycznego. Kolejne artykuły można zakwalifikować do grupy prezentującej indywidualne podejście ziemian do obronności i polityki zaborców oraz bliższy opis ich sylwetek w szeroko rozumianym XIX wieku. Ostatnia część tekstów oscyluje wokół gotowości środowiska ziemiańskiego do przyjmowania roli obrońców Ojczyzny zarówno przez mężczyzn, jak i kobiety, w latach odrodzenia państwa polskiego, a także podczas obu wojen światowych.

Pierwszym artykułem, otwierającym wywody w pierwszej grupie tematycznej, jest tekst autorstwa dra hab. Andrzeja Sikorskiego z Polskiego Towarzystwa Heraldycznego pod tytułem *Rodzina Wesslów w konfederacji barskiej*. W zasadzie jest to syntetyczny opis rodziny Wesslów, w której głównym bohaterem jest Teodor. Autor skupił się przede wszystkim wokół jego postaci i działalności na rzecz zbrojnego związku szlachty. Przez wielu historyków konfederacja barska jest określana, jako pierwszy zryw narodowy. Kolejny artykuł *Ziemiańskie z Mazowsza wobec wybuchu powstania listopadowego* pióra prof. dr hab. Jarosława Kity, dyrektora Instytutu Historii Uniwersytetu Łódzkiego to swoista analiza motywów oraz postaw, jakie reprezentowało ziemiaństwo z Mazowsza wobec powstania listopadowego. Prof. dr hab. Tadeusz Epsztejn z Instytutu Historii PAN w Warszawie w artykule *Między Wołyniem a Mazowszem. Tulaczka Adolfa Dunin-Borkowskiego – powstańca 1863 roku*, opisuje losy kolejnego ziemianina, który brał udział w powstaniu styczniowym. Wszystko zostało oparte na nieopracowanych dotąd źródłach archiwalnych, pamiętniku należącym do córki Adolfa. *Ziemiaństwo polskie w okresie inwazji bolszewickiej 1920 roku* to artykuł pióra prof. dra hab. Janusza Szczepańskiego z Akademii Humanistycznej w Pułtusku. Skupia się na opisie pomocy, szczególnie finansowej i materialnej, polskiego ziemiaństwa w okresie wojny polsko-bolszewickiej, oraz powoływaniu różnorodnych komitetów mających na celu usprawnienie działań wojennych i życia cywilów. Zaś bardzo ciekawym artykułem okazała się twórczość prof. dr hab. Anny Marii Stogowskiej z Towarzystwa Naukowego w Płocku pod tytułem *Zielińscy herby Świnka z Mazowsza – obrońcy ojczyzny*. Zajmuje się ona rodziną, która nie tylko broniła swojego kraju zbrojnie, ale również intelektualnie. Pozostawili oni po sobie spuściznę w postaci biblioteki, która otwiera wiele możliwości badań naukowych dla historyków. W swojej rozprawie *Udział szlachty – ziemian liwskich w powstaniu kościuszkowskim i listopadowym* dr Mirosław Zygmunt Rogulski oscyluje wokół działań szlachty w insurekcjach. Podaje przykłady rodzin, które poświęcają życie i majątki na rzecz walki. Dużo również możemy przeczytać na temat sejmików i uchwał przez nich podejmowanych w celu lepszej organizacji działań zbrojnych oraz niesienia pomocy cywilom a szczególnie dzieciom. Dr Bogumiła Umińska z Muzeum Szlachty Mazowieckiej w Ciechanowie napisała artykuł pod tytułem *Seweryn i Bruno Ciemniwscy – właściciele Gołotczyzny k. Ciechanowa wśród ziemian zasłużonych dla Powstania Styczniowego na północnym Mazowszu*. Opisuje ona działania ojca i syna, ale również zajmuje się indywidualnymi postawami szlachty z tego regionu. Tym samym autorka zamyka pierwszą część książki poświęconej ziemiaństwu.

Kolejne artykuły dotyczą jednostek i ich działań na rzecz walki o ojczyznę i tak Andrzej Zygmunt Rola-Stężycki z Instytutu Genealogii w swojej rozprawie *Ziemiańskie z Wilczogóry pod Grójcem i kilku wsi okolicznych w drodze do odbudowy Polski niepodległej* skupia swoją uwagę na różnorodnych postawach poszczegól-

nych ziemian tej części ziem polskich. Zaś dr Sławomir Jakubczak z Kancelarii Sejmu RP opublikował artykuł pod tytułem *Krasińskich z Zegrza stawianie nie tylko w wojennej ojczyzny potrzebie w XVIII i XIX wieku*. Następna publikacja Rafała Wróblewskiego z Muzeum Romantyzmu w Opinogórze podejmuje problem zatytułowany *Wincenty Krasiński u boku Cesarza Francuzów Napoleona I Bonaparte (1807–1814)*. W wywodzie przedstawia nam krótką biografię Wincentego i szeroko opisał jego działalność polityczno-wojskową u boku samego Napoleona Bonaparte na rzecz polskiej sprawy. Bardzo ciekawym artykułem jest tekst Teresy Marii Grabowskiej z Marchwickich, która na przykładzie członków swojej rodziny, zwróciła uwagę na udział *Marchwickich z Brzeźna Wielkiego koła Ostrołęki w powstaniu styczniowym*, opierając się w dużej mierze na pamiątnikach Marii Magdaleny Trzaskowskiej z Marchwickich. *Bronisław Ryx (1837–1914) – ziemianin, działacz niepodległościowy i społeczny* to artykuł napisany przez dra Emila Noińskiego z Muzeum Niepodległości w Warszawie. Jest to opis działań wojskowych jak i pracy społecznej oraz publicystycznej na rzecz ojczyzny przed, podczas jak i po powstaniu styczniowym. Autor przyjrzał się bliżej Izabelli Ryx, żonie Bronisława, która zyskała rozgłos, podczas ratowania majątku i gospodarstwa rodziny, nie mając żadnego doświadczenia w kwestii hodowli i uprawy ziemi. Z kolei Piotr Kaszubowski również zajął się tym samym powstaniem, zmieniając tylko grupę badawczą i tak w tekście pod tytułem *Ziemianie powiatu przasnyskiego wobec powstania styczniowego* zanalizował działania poszczególnych mieszkańców dworów tego powiatu. Ostatnią rozprawą w tej części tematycznej jest artykuł dr Eweliny Marii Kostrzewskiej z Instytutu Historii Uniwersytetu Łódzkiego, która swój tekst zatytułowała *Hafty, modlitwy, sztandary. Ziemianki Mazowska wobec niepodległości ojczyzny w latach rewolucji 1905–1907*. Jest to jeden z dwóch artykułów zawartych w recenzowanej książce, podejmujący kwestię kobiecą. Autorka opisuje poczynania polskich ziemianek w obronie tożsamości narodowej, poprzez aktywny udział w życiu publicznym. Odegrały one wielką rolę, tworząc różnorakie koła haftowania w regionie, pręźnie uświadamiały i zachęcały społeczność chłopską a szczególnie kobiety do włączania się w działania na rzecz sprawy narodowej, chociażby poprzez wyszywanie chust czy sztandarów dla walczących.

Centralny Komitet Obywatelski Królestwa Polskiego na powiat ciechanowski (1914–1915), pióra Mariusza Marka Mysiakowskiego otwiera trzecią tematyczną grupę artykułów. Oscylują one wokół gotowości przyjmowania przez ziemianstwo polskie roli obrońców kraju podczas I i II wojny światowej. I tak bardzo ciekawym artykułem okazał się tekst dr Magdaleny Mrugalskiej-Banaszak pod tytułem *Seweryna Goszczycka – sanitariuszka z Ochotniczej Legii Kobiet*, który wewnątrz został podzielony na kilka części. Autorka skupiła się na postawie oraz losach Seweryny, która zaciągnęła się do ochotniczej Legii Kobiet, utworzonej specjalnie na potrzeby wsparcia oddziałów polskich podczas wojny z bolsze-

wikami. Do tej samej kategorii artykułów wpisują się tytuły: *Ziemiańskie Mazowsze Północnego, Płockiego i Kujaw w okresie wojny polsko-bolszewickiej 1920 roku w świetle „Kuriera Płockiego”*, autorstwa Damiana Sitkiewicza, oraz *Ziemiańskie Mazowsze Północnego wobec wojny polsko-rosyjskiej 1920 roku*, pióra Dariusza Piotrowicza, a ponadto tekst pt. *Ziemiaństwo płockie wobec problemów obronności Polski w okresie międzywojennym* napisany przez dra Tomasza Piekarskiego. Ostatni artykuł dr Jolanty Załączny z Muzeum Niepodległości w Warszawie pod tytułem *Maurycy Potocki z Jabłonny wobec rzeczywistości wojennej 1939–1945* zamyka książkę. Opisane w nim zostały działania i dylematy z perspektywy arystokraty biorącego udział w wydarzeniach II wojny światowej.

Recenzowana książka jest zajmującą literaturą, ukazującą motywy, działania i dylematy polskiego ziemiaństwa na przestrzeni wieków począwszy od konfederacji barskiej, poprzez powstanie listopadowe, styczeniowe, rewolucji w latach 1905–1907, I wojny światowej, wojny polsko-bolszewickiej 1919–1920, okresu międzywojennego, a skończywszy na II wojnie światowej. Całość dzieła dopełnia wstęp, rozbudowana bibliografia oraz dokumentacja zdjęciowa z konferencji w Ciechanowie. O zaletach książki świadczy jej dobrze dopracowana edycja składająca się z dokładnej korekty publikacji i szczegółowych przypisów. Autorzy artykułów wykorzystali obszerną i różnorodną bazę źródłową oraz literaturę przedmiotu. Niestety, poważnym mankamentem książki jest brak indeksu osób. Jednakże z pewnością będzie ona stanowić istotną pozycję, wartościową i wzbogacającą historiografię nie tylko regionu mazowieckiego. Choć można by uważać, że książka jest adresowana do lokalnej społeczności, myślę, że zainteresuje również badaczy i miłośników historii z innych obszarów, szczególnie z uwagi na walory edukacyjne i metodologiczne. Serdecznie zachęcam do zapoznania się z artykułami wielu wybitnych badaczy problematyki ziemiańskiej z ogólnopolskiego środowiska historycznego, zawartych w tym opracowaniu.

Urszula Klemba

Uniwersytet Łódzki, Wydział Filozoficzno-Historyczny